

ทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของ จอห์น อีกริ

2.1 ความนำ

ในโลกยุคปัจจุบันที่สงครามเย็นสิ้นสุดลง สงครามเกี่ยวกับเชื้อชาติชนกลุ่มน้อย และศาสนา กลับทวีความรุนแรงขึ้น และหากไตร่ตรองให้ลึกซึ้ง สงครามเกี่ยวกับเชื้อชาติและชนกลุ่มน้อยหลายครั้งมีพื้นฐานมาจากความขัดแย้งทางศาสนา แนวคิดพหุนิยมทางศาสนา หากเป็นไปได้ และมีความสมบูรณ์เพียงพอ ก็อาจจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาได้บ้าง

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความคิดเรื่องพหุนิยมทางศาสนาของจอห์น อีกริ เป็นหลัก เนื่องจากพหุนิยมทางศาสนาเป็นทฤษฎีที่อีกพัฒนาขึ้นจาก วิลเฟรด แคนท์เวลล์ สมิท (Wilfred Cantwell Smith) และความคิดของอีกริเป็นแนวความคิดที่เด่นชัดและมีอิทธิพลต่อวงการปรัชญาศาสนาในปัจจุบัน ฝ่ายท่านพุทธทาสฯ นับเป็นภิกษุที่สำคัญองค์หนึ่งที่เสนอให้คนมุ่งทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และมุ่งให้ทุกศาสนา เข้าถึงแก่นคำสอนอันเป็นความจริงในศาสนาของตน¹ โดยที่ท่านเชื่อว่าความเป็นจริงเป็นเอกภาวะในทุกศาสนา แนวคิดนี้สะท้อนถึงแนวคิดพหุนิยมทางศาสนาของท่าน และเป็นท่าทีใหม่ในการมองศาสนาที่ก่อให้เกิดการถกเถียงอย่างมาก เนื่องจากแต่เดิมนั้น แต่ละศาสนาต่างก็อ้างว่าศาสนาของตนเท่านั้นที่เข้า

¹ พุทธทาสภิกขุ, ปณิธาน 3 ประการ (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2537),

ถึงความเป็นจริง และศาสนาอื่น ๆ นอกเหนือจากศาสนาของตนแล้วไม่อาจเข้าถึงความเป็นจริงได้ ความคิดเช่นนี้ทำให้แต่ละศาสนาต่างแข่งขันกันและบางทีก็มุ่งทำลายกัน เพื่อชักจูงให้ผู้คนมานับถือศาสนาของตนเพียงศาสนาเดียวเท่านั้น

2.2 ทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนา

ก่อนที่จะกล่าวถึงทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของฮิกโดยละเอียดนั้น ขอเสนอทฤษฎีสำคัญเกี่ยวกับทัศนะที่มีต่อฐานะของศาสนาทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ 3 ทฤษฎี ดังนี้

1. Exclusivism ได้แก่ทัศนะที่เห็นว่ามีศาสนาอยู่เพียงศาสนาเดียวเท่านั้นที่มีหลักคำสอนที่ถูกต้อง เป็นจริง และสามารถนำไปสู่จุดหมายสูงสุดทางศาสนา เช่น ความรอด (salvation) หรือการหลุดพ้น (liberation) ได้ ตัวอย่างก็เช่น คำกล่าวที่ว่า "นอกศาสนจักรไม่มีความรอด"¹

¹John Hick, Problems of Religious Pluralism, (Hong Kong: MacMillan, 1985), P. 31. "The first, which we may call 'exclusivism', relates salvation/liberation exclusively to one particular tradition, so that it is an article of faith that salvation is restricted to this one group, the rest of mankind being either left out of account or explicitly excluded from the sphere of salvation. the most emphatic and influential expression of such a faith

2. Inclusivism² ได้แก่ทัศนะที่ไม่ได้ปฏิเสธความจริงของศาสนาอื่นเสียทีเดียว อันต่างไปจากทัศนะแรก ทัศนะนี้เห็นว่า ถึงแม้จะมีเพียงศาสนาเดียวที่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุด แต่ศาสนาอื่น ๆ ที่เหลือก็เข้าถึงความเป็นจริงได้เช่นกัน เพียงแต่ว่าความเป็นจริงที่ศาสนาเหล่านี้เข้าถึงนั้นเป็นเพียงบางส่วน ไม่ใช่ความเป็นจริงสูงสุด เราจะสามารถเห็นได้ว่า ทั้งทัศนะแรกและทัศนะที่สองมีพื้นฐานอยู่บนความคิดเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของฐานะของศาสนาต่าง ๆ

3. Pluralism หรือ พหุนิยมทางศาสนา (Religious Pluralism) ได้แก่ ทัศนะที่เห็นว่าฐานะของศาสนาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาที่เป็นกระแสหลักอย่างศาสนาพุทธ คริสต์ ฮินดู ฯลฯ ยอมรับการมีอยู่ของศาสนาต่าง ๆ ในฐานะที่เท่าเทียมกัน ดังที่อีกกล่าวว่

คำตอบที่เป็นไปได้ประการที่สามต่อคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความรอดหรือการหลุดพ้นกับศาสนาต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้นสามารถเรียกได้ดีที่สุดว่าพหุนิยม ตามทัศนะของชาวคริสต์ คำตอบนี้เป็นการยอมรับข้อสรุปเพิ่มเติมจากที่สำนักอินคลูซิวิซึมได้ชี้ไว้ ถ้าเรายอมรับว่า ความรอดหรือการหลุดพ้นมีอยู่ในศาสนาที่สำคัญทั้งหลาย ทำไมไม่ยอมรับอย่างจริงจังว่ามีหลายวิธีที่จะช่วยมนุษย์ให้พบทางรอดเข้าสู่

occurred in the Catholic dogma *Extra ecclesiam nulla salus* (outside the Church, no salvation)."

²Ibid., p. 32.

ความเป็นจริงเกี่ยวกับพระเจ้าอันสูงสุด ดังนั้น
 พหุนิยมจึงเป็นทัศนคติที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการ
 ดำรงอยู่ของมนุษย์จากการมีตนเองเป็นศูนย์กลาง
 มาสู่การมีความเป็นจริงสูงสุดเป็นศูนย์กลางนั้น
 ปรากฏในลักษณะและวิถีที่ต่างกันภายในบริบทของ
 ศาสนาที่ยิ่งใหญ่ต่าง ๆ ความรอดหรือหลุดพ้นมิใช่มี
 เพียงวิถีเดียว ทว่ามีหลายวิถี ในความหมายทาง
 เทววิทยาของชาวคริสต์มีพหุนิยมเกี่ยวกับวิวรรณ์ของ
 พระเจ้าซึ่งทำให้รูปแบบแห่งทางรอดหลายรูปแบบมี
 ความเป็นไปได้³

³Ibid., p. 34. "The third possible answer to the question of the relation between salvation/liberation and the cumulative religious traditions can best be called pluralism. As a Christian position this can be seen as an acceptance of the further conclusion to which inclusivism points. If we accept that salvation/liberation is taking place within all the great religious traditions, why not frankly acknowledge that there is a plurality of saving human responses to the ultimate divine Reality? Pluralism, then, is the view that the transformation of human existence from self-centredness to Reality-centredness is taking place in different ways within the contexts of all the great religious traditions. There is not merely one way

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังแบ่งแนวคิดในพหุนิยมทางศาสนาออกเป็น 3 แบบ เพื่อความละเอียดขั้นคือ

3.1 พหุนิยมทางศาสนาแบบสัมพัทธ์ (Relative Religious Pluralism) ได้แก่ ทศนะที่เชื่อความเป็นจริงไม่มี มีแต่ความจริงที่ขึ้นกับบริบท เช่นบริบทของเกมภาษา ฉะนั้นศาสนาต่าง ๆ มีฐานะเท่าเทียมกัน เพราะไม่มีเกณฑ์ที่จะวัดความเหนือกว่าหรือต่ำกว่าของศาสนาใดได้ แต่ขึ้นกับบริบทและหลักของศาสนานั้น ๆ เอง ตัวอย่างแนวคิดนี้ก็เช่น ดี. ซีด. ฟิลลิปส์ (D. Z. Phillips) ซึ่งยอมรับระบบศาสนาที่แตกต่างกันเป็นพหุนิยมทางศาสนา เพราะระบบของศาสนาที่แตกต่างกันมีฐานะเท่าเทียมกัน แต่ไม่มีตัวความเป็นจริงที่รองรับระบบศาสนาเหล่านั้น

3.2 พหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะ (Absolute Religious Pluralism) ได้แก่ ทศนะที่เชื่อว่าความเป็นจริงทางศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทุกศาสนา และเป็นความเป็นจริงสูงสุด กล่าวคือยอมรับในระบบศาสนาที่แตกต่างกันเป็นพหุนิยมทางศาสนาเพราะมีฐานะเท่าเทียมกัน แต่ตัวความเป็นจริงที่รองรับระบบศาสนาเหล่านั้นมีภาวะเดียว (เอกภาวะ) ดังเช่นแนวคิดของฮิกและท่านพุทธทาส เป็นต้น

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

but a plurality of ways of salvation or liberation. In Christian theological term, there is a plurality of divine revelations, making possible a plurality of forms of saving human response."

3.3 พหุนิยมทางศาสนาแบบพหุภาวะ (Pluralistic Religious Pluralism) เป็นทัศนะที่เชื่อว่าศาสนาทั้งหลายมีฐานะเท่าเทียมกัน เพราะทุกศาสนาสามารถเข้าถึงความเป็นจริงได้ เพียงแต่ว่าความเป็นจริงในทัศนะนี้มีหลากหลายภาวะ เป็นความเป็นจริงที่ต่างกัน เช่น นิพพานก็เป็นความจริง พระเจ้าก็เป็นความจริง ส่วนระดับฐานะของความเป็นจริงนั้นเท่ากันคือ ยอมรับระบบศาสนาที่แตกต่างเป็นพหุนิยมทางศาสนาเพราะมีฐานะเท่าเทียมกัน และตัวความเป็นจริงที่รองรับระบบศาสนาเหล่านั้นก็มีหลากหลาย ดังจะเห็นได้ในแนวคิดของยอง หวัง (Yong Huang) และเอส มาร์ค ไฮม์ (S. Mark Heim)

ทั้งนี้ผู้วิจัยคิดว่าพหุนิยมทางศาสนา แต่ละแบบที่ต่างกันเพราะมีทัศนะเรื่องความเป็นจริงที่เป็นสมมติฐานเบื้องต้น (presupposition) ไม่เหมือนกัน

2.3 แนวคิดพหุนิยมทางศาสนาของ จอห์น อิก

ในทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของอิก ส่วนหนึ่งอิกรับแนวคิดของ วิลเฟรด สมิท⁴ (Wilfred Smith) ที่เห็นว่าการโต้แย้งว่าศาสนาใดเป็นศาสนาที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงนั้นเกิดจากรอบมโนทัศน์ที่มองศาสนาทั้งหลายเป็นองค์กร หรือสถาบันที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีโครงสร้างของระบบความเชื่อ และมีพิธีกรรมของตนเอง จึงทำให้ดูเหมือนว่าศาสนาเหล่านั้นไม่มีจุดร่วมกัน สมิทเสนอว่าควรมองศาสนาว่า ศาสนาคือประเพณีที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งหมดของชุมชนหนึ่ง ๆ อันมีการเปลี่ยนแปลง และปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย ซึ่งโลกยุคสมัยใหม่ยอมทำให้สังคมวัฒนธรรมหลอมรวมกันรวมทั้งศาสนาด้วย ซึ่งก็นำไปสู่คำถามที่ว่า โดยสารถยะแล้วศาสนาทั้งหลายไม่มีจุดร่วมกันจริง ๆ หรือ

⁴Ibid., chapter 2-3.

ทั้งนี้ประเด็นแรกที่ยอมรับมาจากสมิทก็คือศาสนากระแสหลักมีจุดร่วมกันอันได้แก่การที่ศาสนาเหล่านี้มีจุดเริ่มต้นจากเหตุการณ์ทางศาสนาที่มีพื้นฐานบนประสบการณ์ทางศาสนาของท่านศาสดาและเหล่าสาวกและประสบการณ์ทางศาสนาที่เข้าถึงความเป็นจริงนี้เอง คือจุดร่วมกันของศาสนา

ในส่วนของประเด็นที่สองที่ยอมรับจากสมิทก็คือการเห็นว่าศาสนาทั้งหลายมีจุดต่างกันนั้นเกิดจากบริบทของสังคมและวัฒนธรรม

สำหรับประเด็นแรกอีกได้กล่าวว่⁵

ครั้งแรก สมิทแสดงให้เห็นว่า ทศนะที่โดดเด่นในปัจจุบันมีประวัติศาสตร์ ซึ่งย้อนรอยกลับไปสู่สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการแห่งยุโรป ล่าธารแห่งชีวิตทางศาสนาต่าง ๆ ได้ถูกก่อเป็นรูปเป็นร่างในความคิดแบบตะวันตกในลักษณะที่มีโครงสร้างที่แน่นอนเรียกว่าคริสต์ศาสนา, ศาสนายูดายและอื่น ๆ การสร้างศรัทธา

⁵Ibid., p. 29. "He shows first that the presently dominant conceptuality has a history that can be traced back to the European Renaissance. It was then that the different streams of religious life began to be reified in Western thought as solid structures called Christianity,

ในวิถีทางเหล่านี้ ชาวตะวันตกได้เผยแพร่แนวคิด 'การ
เป็นศาสนาหนึ่ง ๆ' สู่ประเทศอื่น ๆ เป็นเหตุให้คน
เรา คิดว่าตนเป็นพวกศาสนาฮินดู หรือขงจื้อ หรือ
พุทธศาสนา ทั้งต่างก็มีความเชื่อที่ขัดแย้งกัน แต่การรับรู้
ทางเลือกต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไปทำให้เห็นบาง
สิ่งเกี่ยวกับความหมายสำคัญทางศาสนาที่ปฏิบัติในรูป
แบบที่แตกต่างกันภายในบริบทของวิถีปฏิบัติทาง
ประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันไป "บางสิ่งที่มีความ
หมายสำคัญทางศาสนา" นีลสมิทเรียกว่า
ศรัทธา ข้าพเจ้าน่าจะเห็นด้วยกับข้อวิจารณ์บางอย่าง

Judaism, and so forth. And having reified their own faith in
this way Westerners have then exported the notion of 'a
religion' to the rest of the world, causing over to think
of themselves as belonging to the Hindu, or the Confucious,
or the Buddhist religion, and so on, over against others.
But an alternative perception can divine the scene
differently. It sees something of vital religious
significance taking different forms all over the world
within the contexts of the different historical traditions.
This 'something of vital religious significance' Cantwell,
Smith calls faith. I would agree with some of this critics

ที่บอกว่า นี่ไม่ใช่คำพูดที่เป็นอุดมคติ เพราะศรัทธาเป็นคำศัพท์ซึ่งคุ้นเคยในประเพณีของชาวฮิวมากกว่าประเพณีของชาวอินเดีย ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกพูดถึงในเชิงวิชาการมากเกินไป อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าพิจารณาว่า เขาใช้ศัพท์เพื่ออ้างถึงสภาวะทางจิตวิญญาณหรือสภาวะแห่งการดำรงอยู่ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยบุคคลคนหนึ่ง ในการมีปฏิภริยาสสนองตอบความจริงเกี่ยวกับพระเจ้าอันสูงสุด การตอบสนองต่อความจริงสูงสุดนี้ครอบคลุมการตอบสนองเชิงลบเกี่ยวกับสำนักที่ปิดล้อมตัวเอง ซึ่งทำให้ดวงตาของเขามืดมนไม่สามารถรับรู้ได้ ไม่ว่าในลักษณะที่ว่าพระเจ้าอยู่ไกลจากเรา หรืออยู่ในตัวเราเอง จนกระทั่งถึงการตอบสนองเชิงบวกต่อพระเจ้า ซึ่งเปลี่ยนผ่าน (transformation) เราที่ละน้อยและได้กลายเป็นสิ่งที่

that this is not the ideal word for it; for faith is a term that is more at home in the Semitic than in the Indian family of traditions and which has, as his own historical researches have shown, become badly overintellectualised. But I take it that he uses the term to refer to the spiritual state, or existential condition, constituted by a person's present response to the ultimate divine Reality. This ranges from the negative response of a self-enclosed consciousness which is blind to the divine presence, whether beyond us or in the depths of our own being, to a positive openness to

เรียกว่าความรอดหรือการหลุดพ้นหรือการรู้แจ้ง
 การเปลี่ยนผ่านนี้ โดยแก่นแท้แล้วเหมือนกับสิ่ง
 ซึ่งมันเกิดขึ้นภายใน นั่นคือ ข้าพเจ้าจะให้นิยามคำนี้
 อย่างเป็นแบบแผนว่า เป็นการเปลี่ยน
 ผ่านการดำรงอยู่ของมนุษย์จากการมีตนเองเป็น
 ศูนย์กลางไปสู่ความเป็นจริงเป็นศูนย์กลาง

อีกได้แถลงทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของเขา โดยเริ่มจากการที่ศาสนา
 ทุกศาสนามีประสบการณ์ทางศาสนาร่วมกัน และเขาได้นิยามคำว่าประสบการณ์ทาง
 ศาสนาคือ "ภาวะของการเปลี่ยนผ่านจากการมีตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การมี
 ความเป็นจริงเป็นศูนย์กลาง" หรือกล่าวได้ว่าเป็นการมีประสบการณ์ หรือเปิดรับ
 ความเป็นจริงทางศาสนาจากที่ไม่เคยมีมาก่อนนั่นเอง และในเมื่อศาสนาที่เป็น
 กระแสหลักทั้งปวง เช่นพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู เต่า สามารถทำให้บุคคล
 เกิดการเปลี่ยนผ่านจากการถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลางไปถือเอาความเป็นจริง
 เป็นศูนย์กลางได้ ศาสนากระแสหลักเหล่านั้นจึงมีฐานะที่เท่าเทียมกัน เพราะนำผล
 คือการนำมาสู่ความรอด และความหลุดพ้นมาสู่มนุษย์ได้เหมือนกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

the Divine which gradually transforms us and which is
 called salvation or liberation or enlightenment. This
 transformation is essentially the same within which it
 occurs: I would define it formally as the transformation
 of human existence from self-centredness to Reality-
 centredness."

อนึ่ง เราอาจเขียนความคิดของอีก เป็นกระบวนการอ้างเหตุผล
ได้ดังนี้

ข้ออ้าง 1) ถ้าศาสนาใด ๆ สองศาสนาทำให้บุคคลมีประสบการณ์ทางศาสนาแล้ว
ย่อมทำให้มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่การถือเอาความเป็นจริง
เป็นศูนย์กลางได้

2) ศาสนากระแสหลักทั้งหลายทำให้บุคคลมีประสบการณ์ทาง
ศาสนา

ข้อสรุปย่อย ศาสนากระแสหลักทั้งหลายทำให้มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่
การถือเอาความเป็นจริงเป็นศูนย์กลาง

ข้ออ้าง 1) ถ้าศาสนาใด ๆ สองศาสนาทำให้มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่การถือเอาความ
เป็นจริงเป็นศูนย์กลางได้แล้ว ย่อมถือว่ามีฐานะที่เท่า
เทียม

2) ศาสนากระแสหลักทั้งหลายทำให้มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่การ
ถือเอาความเป็นจริงเป็นศูนย์กลางได้

ข้อสรุป ศาสนากระแสหลักทั้งหลายย่อมถือว่ามีฐานะที่เท่าเทียมกัน

จะเห็นได้ว่ากระบวนการอ้างเหตุผลของอีก อาจมีความผิดพลาดที่ถูก
วิจารณ์ต่อไปได้ ก็คือ

ประการแรก ทำไมเนื้อหาของประสบการณ์ทางศาสนาของแต่ละ
ศาสนาจะบังถึงความเท่าเทียมกันของฐานะทางศาสนา ในเมื่อเป็นไปได้ว่าเนื้อหา
ของประสบการณ์ทางศาสนาอาจมีความต่างกันไปในแต่ละศาสนาและไม่อาจ
แสดงว่าประสบการณ์ทางศาสนาในแต่ละศาสนานั้นจะมีความสัมพันธ์อย่างจำเป็น
กับการเปลี่ยนผ่านจากการเอาตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่ความเป็นจริงเป็นศูนย์กลาง

ประการที่สอง ทำไมเมื่อมีความเป็นจริงเป็นศูนย์กลางแล้ว ศาสนา
ต่าง ๆ จะต้องเท่าเทียมกัน เป็นไปได้มิใช่หรือว่ามีระดับของความเป็นจริงเป็น

ศูนย์กลางที่ต่างกันไป ซึ่งในที่นี้มองได้เป็นสองแนวทาง คือเป็นไปได้ที่ศาสนาต่าง ๆ จะมีความสามารถเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดได้ไม่เท่ากัน หรืออีกแนวทางก็คือความเป็นจริงสูงสุดของแต่ละศาสนาอาจสามารถมีระดับของความเป็นจริงไม่เท่ากัน เช่นนิพพานก็จริง พระเจ้าก็จริง แต่นิพพานจริงกว่าพระเจ้า

ทั้งนี้ข้อถกเถียงจากทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของอีกว่าจะมีความเป็นจริงที่ภาษาศาสนาบังถึงหรือไม่ และจะเป็นความเป็นจริงหนึ่งเดียวหรือไม่นั้น คงจะเป็นข้อถกเถียงในเรื่องภาวะความเป็นจริงในทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาอันจะได้อธิบายต่อไป

นอกจากนี้สำนักที่ได้ให้อธิกถิพลแก่อีกได้แก่ปรัชญาของค่าน์ที่มองว่าเรารับรู้โลกผ่านโครงสร้างของจิต ดังนั้นเราก็ไม่อาจหลุดพ้นจากกรอบมโนทัศน์ที่โครงสร้างจิตของเราจะตีความ ดังนั้นพหุนิยมทางศาสนาของอีก โดยเฉพาะในมิติของภาวะความเป็นจริง และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับภาวะความเป็นจริงจะเป็นอย่างไร นั้นส่วนหนึ่งขึ้นกับความเข้าใจปรัชญาของค่าน์

๕ อธิกถิพลทางปรัชญาของ อิมมานูเอล ค่าน์

ความคิดหลักประการหนึ่งของค่าน์ ได้แก่ การถือว่าโลกที่มนุษย์รับรู้ เป็นเพียงโลกที่ปรากฏ (phenomenon) ซึ่งต่างจากโลกในตัวเองที่ไม่ขึ้นกับการรับรู้ (noumenon)

สำหรับค่าน์แล้วโลกที่ปรากฏคือภาวะความเป็นจริงที่ผ่านการปรุงแต่งหรือตีความโดยผ่านมโนทัศน์ที่มนุษย์มีอยู่ มนุษย์จึงไม่สามารถเข้าใจสิ่งในตัวเองได้โดยตรงเพราะมนุษย์ต้องรับรู้ผ่านจิตที่มีโครงสร้างของจิต (Categories) กล่าวโดยละเอียด สิ่งในตัวเอง (Noumena) เมื่อผ่านเข้าไปในโครงสร้างของจิตจะถูกตีความเป็นสิ่งที่ปรากฏ โดยสิ่งในตัวเองจะผ่านโครงสร้างจิตส่วนรูปแบบบริสุทธิ์ของผัสสะ (Pure Forms of Sensibility) อันมีอวกาศ (Space) และเวลา (Time) ที่จะจัดข้อมูลเป็นลำดับก่อนหลังและความสัมพันธ์

ของตำแหน่ง ด้านที่กล่าวไว้ว่า

อวกาศและเวลาเป็นรูปแบบเพียงประการเดียวของ
 สิ่งที่จิตคิดถึงทางผัสสะ และเป็นเงื่อนไขเพียงประการเดียว
 ของสิ่งที่มีอยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่ปรากฏ นอกจากที่กล่าวมานี้
 เราก็มไม่มีมโนภาพแห่งความเข้าใจ และในที่สุดก็ไม่มีมูลราก
 สำหรับความรู้เกี่ยวกับสิ่งทั้งหลาย นอกเสียจากว่าสิ่งที่จิตคิดถึง
 จะถูกนำมาสอดคล้องกับมโนภาพเหล่านี้ และดังนั้นเราจึงไม่
 สามารถมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งบางสิ่งได้เลย เช่น สิ่งที่อยู่ได้
 ด้วยตนเอง เราจะรู้ได้ก็ต่อเมื่อมันเป็นวัตถุแห่งสิ่งที่จิตคิดถึง
 ทางผัสสะ นั่นก็คือ สิ่งปรากฏ ดังนั้นผลที่ตามมาก็คือ
 ความรู้ที่เป็นไปได้ทั้งหมดของเหตุผลภาคทฤษฎีถูกจำกัดอยู่
 เพียงภายในขอบเขตของวัตถุแห่งประสบการณ์เท่านั้น¹²

จากนั้นเข้าสู่ส่วนโครงสร้างที่เป็นรูปแบบบริสุทธิ์ของความเข้าใจ (Pure Form of Understanding) อันมีสิบสองช่อง (12 Categories) และจะมีการตีความข้อมูลเป็นประสบการณ์ที่เข้าใจได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²Immanuel Kant, Critique of Pure Reason quoted in Norman Kemp Smith, Immanuel Kant's Critique of Pure Reason (London: Macmillan & Co.Ltd., 1970), p. 27.

การจะกล่าวนำหรือคาดคะเน เราจำเป็นต้องกล่าวว่า
 ความรู้ของมนุษย์มีพื้นฐานที่มาอยู่สองแหล่ง กล่าวคือ
 โดยทางกลไกทางผัสสะและความเข้าใจ ซึ่งอาจจะ
 เกิดมาจากรากกำเนิดเดียวกัน แต่เราไม่อาจรู้ได้
 วัตถุจะถูกส่งมาให้เราโดยทางกลไกความรู้สึก และมัน
 จะถูกขบคิดโดยทางกลไกความเข้าใจ เพราะเหตุที่กลไก
 ทางผัสสะเป็นที่อยู่ของกลไกก่อนประสบการณ์ ซึ่งสร้าง
 เงื่อนไขบังคับให้วัตถุปรากฏต่อเรา...¹³

ทั้งนี้ มนุษย์จำเป็นต้องรับรู้สิ่งต่าง ๆ ผ่านทางกลไกความรู้สึกและ
 กลไกความเข้าใจเสียก่อน กลไกความรู้สึกซึ่งประกอบด้วยอวกาศและเวลา จะ
 เป็นผู้จัดลำดับสถานที่และความต่อเนื่องทางเวลาให้กับข้อมูล ซึ่งในแง่นี้ก็เท่ากับ
 ว่า มนุษย์เป็นผู้ตัดแปลงและตีความหมายของข้อมูลที่ได้ สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์รู้จึง
 อาจไม่ใช่สิ่งที่เป็นจริงในธรรมชาติก่อนการรับรู้ เราจึงรู้จักได้เพียงแต่สิ่งที่
 ปรากฏ (Appearances) ไม่ใช่ความเป็นจริง (Reality) ดังที่คานท์ได้
 กล่าวถึงอวกาศไว้ตอนหนึ่งว่า

อวกาศไม่ได้เป็นตัวแทนของคุณสมบัติใด ๆ ของสิ่ง
 อยู่ได้ในตัวเองและมันไม่ได้แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่อยู่ได้
 ในตัวเองมีความสัมพันธ์กันอย่างไร กล่าวคือ อวกาศ

¹³ Ibid., p. 61.

ไม่ได้แสดงให้เห็นข้อกำหนดบังคับที่ผูกพันอยู่กับตัววัตถุ และเป็นข้อบังคับซึ่งยังคงอยู่ แม้ในขณะที่มีการถอดความคิดเห็นทางนามธรรมจากเงื่อนไขอัตนัยทั้งหมดของสิ่งที่จิตคิดถึง¹⁴

กล่าวโดยสรุปก็คือ อวกาศไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริงภายนอก มันไม่ใช่ช่องว่างระหว่างวัตถุที่ทำให้เรามองเห็นว่าวัตถุต่าง ๆ สัมพันธ์กันอย่างไร ฉะนั้นสิ่งที่เรารับรู้จึงเป็นเพียงโลกที่ปรากฏเท่านั้นเพราะ สิ่งที่ปรากฏเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยอวกาศและเวลา ซึ่งเป็นสมรรถภาพของจิตมนุษย์ ดังคำชี้แจงของคานท์ที่ว่า

ดังนั้นไม่ใช่เพียงแต่ เป็นสิ่งที่ เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นไปได้เท่านั้น แต่มันแน่นอนอย่างไม่ต้องสงสัยเลยว่า อวกาศและเวลาในฐานะที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นของประสบการณ์ทั้งภายนอกและภายในทั้งหมดเป็นเพียงเงื่อนไขแบบอัตนัยของสิ่งที่จิตคิดถึงทุกอย่างของเรา และเมื่อสัมพันธ์กับเงื่อนไขเหล่านี้ วัตถุทั้งหลายจึงเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ และไม่ปรากฏต่อเราในฐานะที่มีมันเป็นสิ่งดำรงอยู่ในลักษณะเช่นนี้¹⁵

¹⁴ Ibid., p. 71.

¹⁵ Ibid., p. 86.

การประยุกต์ใช้ปรัชญาด้านกึ่งในทัศนะของฮิก

ในการพัฒนาทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของฮิก ฮิกได้ใช้ทรัพยากรหลัก คือ ความรู้ทางญาณวิทยาของค้ำันท์¹⁶ แต่ฮิกไม่ได้เสนอให้เข้าไปสู่คำถามของการตีความความคิดของค้ำันท์ เพราะ การกระทำเช่นนั้นจะทำให้เห็นเหตุน่าตั้งใจของฮิกที่จะประยุกต์ใช้ความรู้ของค้ำันท์ขึ้นพื้นฐานไปสู่ปริวิตถลของญาณวิทยาทางศาสนาไปเสีย¹⁷ หลักการที่ฮิกปรับปรุงจากปรัชญาของค้ำันท์ ทำให้แนวคิดของฮิกมีรายละเอียดที่แตกต่างจากค้ำันท์ก็คือ ฮิกต้องการประยุกต์ใช้หลักการของค้ำันท์เพื่อสามารถอธิบายความเป็นจริงทางศาสนาที่ถูกเข้าใจในวิถีทางที่แตกต่างกันไปได้ ซึ่งในฐานะองค์ประกอบการตีความภายในโครงสร้างจิตของเราที่เหมือนกันและเป็นสากลตามทัศนะของค้ำันท์ไม่สามารถอธิบายถึงความแตกต่างทางศาสนาได้ ฮิกจึงเห็นว่าการรับรู้ความเป็นจริงทางศาสนานั้น จะมีความแตกต่างภายในระบบวัฒนธรรมทางศาสนาที่ต่างกัน

อย่างไรก็ดีฮิกเข้าใจว่าค้ำันท์แยกแยะระหว่างแก่นแท้ในฐานะที่เป็นสิ่งในตัวเองกับสิ่งที่ปรากฏในการรับรู้ของเรา โดยที่ค้ำันท์ไม่ได้ใช้ศัพท์โลกที่เป็นจริงในความหมายแง่บวก¹⁸ อันหมายถึงเราสามารถรับรู้โลกที่เป็นจริงได้โดยที่ไม่อาศัยการรับรู้ทางผัสสะ (เพราะจริง ๆ เราไม่มีความสามารถนี้) แต่ฮิกเห็นว่าความเป็นจริงทางศาสนาที่มนุษย์ประสบหรือคิดถึงได้ด้วยความสามารถทางจิตของมนุษย์นั้นจะแตกต่างกันไปตามวิถีปฏิบัติของแต่ละวัฒนธรรมทางศาสนา¹⁹ ฮิกได้ยืนยันว่า สิ่งเดียวกัน

¹⁶ John Hick, An Interpretation of Religion

(Hong Kong: Yale University, 1989), pp. 240-246.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

ปรากฏในวิถีที่แตกต่างกันต่อคนที่ต่างกัน เพราะ มีความแตกต่างกันระหว่างอุปกรณ์ทางผัสสะ รวมทั้งพฤติกรรมการตีความ ซึ่งล้วนเป็นขอบเขตของวัฒนธรรม

2.4 ภาวะความเป็นจริงตามทัศนะของฮิก

การที่ฮิกพยายามให้ศาสนาหลุดจากการเป็นสภาวะที่ยึดติดอยู่กับการเป็นศาสนาของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง (Religious ethnicity) ทำให้ฮิกอ้างถึงความเป็นจริงสูงสุดที่สมบูรณ์ (Absolute) คือไม่ขึ้นกับกาลหรือเทศะ แต่เป็นสิ่งสากล (Universal) ที่ทุกศาสนาเข้าถึงได้ และเป็นภาวะความเป็นจริงที่เป็นอูตรภาพ (transcendent) เช่นเดียวกับพระเจ้าในความเชื่อของชาวคริสต์ นี่เป็นลักษณะของภาวะความเป็นจริงของฮิก

อย่างไรก็ดี ความเป็นจริงที่เป็นสิ่งสมบูรณ์นี้เป็นเช่นไร ฮิกไม่ได้ให้รายละเอียด แต่เขาเสนอเพียงว่า เราไม่ควรที่จะมีภาพรวมของภาวะความเป็นจริงจนกว่าเราจะเห็นภาพจากทั้งหมดทุกส่วน เหมือนการต่อภาพที่เมื่อเราเห็นและจัดวางตัวต่อแต่ละชิ้นเข้าด้วยกัน เราจึงจะเห็นภาพในขั้นสุดท้ายเมื่อต่อภาพนั้นเสร็จ สิ่งนี้สนับสนุนด้วยเหตุผลทางปรัชญา อันเป็นการยอมรับว่ามีข้อจำกัดในการมองภาวะความเป็นจริงของแต่ละศาสนา และจากนั้นไปจึงน่าจะมองไปยังวัฒนธรรม หรือประเพณีของศาสนาอื่น แล้วจึงสร้างภาพรวม อันจะเอื้อต่อโอกาสที่จะได้ภาพรวมที่ชัดเจนและสมบูรณ์มากกว่าได้ โดยฮิกได้แสดงว่า

ประการแรก ภาวะความเป็นจริงในตัวเองนั้นเกินกว่าความคิดและการแสดงออกด้วยภาษาแม้ภาษาและความคิดจะสื่อถึงมันได้ก็ตาม

ประการที่สอง ภาวะความเป็นจริงไม่ได้ขึ้นกับประสบการณ์การรับรู้ของมนุษย์

ประการที่สาม มีส่วนของการสร้างสรรค์จากจิตมนุษย์ ในการรับรู้ภาวะความเป็นจริง

ฉะนั้นมนุษย์จึงไม่อาจกล่าวภาวะความเป็นจริงได้ทั้งหมด แต่ต้องกล่าว

ผ่านภาษาในแต่ละศาสนา และปัญหาที่เกิดจากการที่แต่ละศาสนามองภาวะความเป็นจริงต่างกัน เช่น มองความเป็นจริงที่มีลักษณะเป็นบุคคล (Personal) กับไม่เป็นบุคคล (Impersonal) ไม่ใช่ภาวะความเป็นจริงสูงสุด แต่เป็นวิสัยมอง เพราะความเป็นจริงสูงสุดเป็นพลังทางจิตวิญญาณ²⁰ ที่เรียกผ่านภาษา

สำหรับด้านที่แล้ว เราไม่อาจจะรู้จักความเป็นจริงได้เลยเพราะเมื่อความเป็นจริงได้ผ่านเข้ามาในโครงสร้างของจิตของเราแล้ว มันจะถูกตีความจนกลายเป็นสิ่งที่ปรากฏ ในขั้นแรกปรมาตม์หรือสิ่งในตัวเอง (Thing-in-itself or Things-in-themselves) จะผ่านขั้นตอนของโครงสร้างของจิตส่วนที่เรียกว่าความเข้าใจที่ยังไม่ถึงระดับมโนทัศน์ (Intuition) และรูปแบบบริสุทธิ์ของผัสสะ (Pure Forms of Sensibility) ซึ่งมีอวกาศ (Space) และเวลา (Time) กลไกของจิตส่วนนี้จะจัดข้อมูลที่ได้มาเป็นลำดับก่อนหลังหรือวางตำแหน่งให้สัมพันธ์กัน จากนั้นข้อมูลที่ได้รับมีการจัดลำดับแล้วจะถูกส่งเข้าไปสู่โครงสร้างของจิตส่วนที่เรียกว่าหมวดหมู่ของความรู้ (Categories) หรือรูปแบบบริสุทธิ์ของความเข้าใจ (Pure Forms of Understanding) กลไกของจิตในขั้นตอนนี้จะประกอบด้วยข้อมูลและการตีความข้อมูลที่ได้ออกเป็นประสบการณ์ที่เราสามารถเข้าใจได้ ซึ่งเราไม่อาจยืนยันได้ว่าผลสรุปที่ได้จะตรงกับความเป็นจริงที่เป็นพื้นฐาน เพราะมันได้ถูกตีความเปลี่ยนแปลง โดยโครงสร้างการทำงานของจิตมนุษย์เสียแล้ว ฉะนั้น ในความคิดของด้านที่ปรากฏต่างจากภาวะความเป็นจริงในแง่ที่มันไม่สามารถอยู่ได้โดยอิสระจากจิต นั่นคือ

²⁰ "It is thus not so much an entity as a field of spiritual force" (ดูเพิ่มใน Problems of Religious Pluralism, P. 43.)

ในเมื่ออวกาศเป็นรูปแบบหนึ่งของสิ่งที่จิตคิดถึง ซึ่งเรา
เรียกว่าสิ่งที่จิตคิดถึงภายนอก และในเมื่อถ้าปราศจาก
วัตถุในอวกาศก็ย่อมไม่มีการแสดงให้เห็นถึงสิ่งใดเลยใน
ทางประสบการณ์ เราอาจและจำต้องพิจารณาสิ่งที่กินที่
ในอวกาศว่ามีอยู่จริง และสำหรับเวลาก็เป็นจริงเช่น
เดียวกัน แต่อวกาศและเวลาดังกล่าวนี้นวมทั้งปรากฏ
การณ์ต่างๆ ที่อยู่ของมัน ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในตัวเอง มัน
ไม่ใช่อะไรเลยนอกจากเป็นเพียงสิ่งที่แสดงให้เห็นสิ่งอื่น
และไม่อาจอยู่ได้นอกจิตของเรา²¹

ผู้วิจัยอยากจะตั้งข้อสังเกตว่าอีกบริบทแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของคานท์
ในส่วนของการภาวะความเป็นจริงที่อธิบายไม่ได้ ถ้าจะกล่าวโดยย่อแล้ว
ความเป็นจริงตามทัศนะของคานท์ก็คือสิ่งที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความหมายของ
มนุษย์ ความเป็นจริงเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ได้ด้วยตัวเอง คานท์ก็ยอมรับว่า โลกภายนอกมีอยู่
แต่เมื่อมนุษย์รับรู้ และลงมติว่ามันคืออะไร สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นโลกที่ปรากฏ
แม้แต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับนามธรรมต่าง ๆ เช่น พระเจ้า วิญญาณ ความดี ฯลฯ ก็เป็น
ไปในทำนองเดียวกัน ฉะนั้น ตรายใดที่ความรู้ของมนุษย์จะต้องผ่านโครงสร้างการ
ตีความหมายและนิยามของมนุษย์แล้ว มนุษย์ก็ไม่อาจจะรู้จักโลกที่เป็นจริงหรือความ
เป็นจริงได้เลย ทั้งนี้สำหรับคานท์ โลกแห่งความเป็นจริงไม่ใช่ข้อมูลของประสาท
สัมผัส ดังนั้นเราจึงไม่อาจรู้จักได้

²¹ Immanuel Kant, Critique of Pure Reason, Trans.,
Norman Kemp Smith (London : Macmillan, 1970) p.440.

เรารู้จักโลกแห่งความเป็นจริงไม่ได้ เพราะมันไม่ได้
เกิดจากการโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลทางประสาทสัมผัส:
สิ่งที่มีอยู่ในตัวเองไม่ใช่สิ่งที่เรารู้จักได้โดยอาศัยเพียง
ความสัมพันธ์เท่านั้น เราจึงอาจสรุปได้ว่า ในเมื่อผัสสะ
ภายนอกไม่ให้อะไรแก่เราเลย นอกจากความสัมพันธ์
เท่านั้น ผัสสะส่วนนี้จึงสามารถสะท้อนให้เห็นเพียงความ
สัมพันธ์ของวัตถุอย่างหนึ่งกับตัวผู้รู้ ไม่ใช่คุณสมบัติภายใน
ของวัตถุที่เป็นตัวของมันเอง²²

ด้านที่ไม่ต้องการให้เราสรุปด้วยอคติว่า สิ่งที่เราเห็นเท่านั้นที่เป็น
จริงหรือสิ่งที่เราไม่เห็นย่อมไม่มีอยู่ ในเมื่อมีปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น แม้ว่า
เราจะไม่ทราบแน่นอนว่ามันเป็นจริงเหมือนที่ประสาทสัมผัสบอกเราหรือไม่ และ
แม้ว่า เราจะรู้ว่าประสาทสัมผัสของเรามีขอบเขตจำกัด แต่สิ่งหนึ่งที่เราไม่อาจ
ปฏิเสธได้ก็คือ มีสิ่งหนึ่งได้เกิดขึ้นไม่ว่ามันจะเป็นอะไรก็ตาม ในส่วนของอีก เขา
ได้กล่าวถึงเรื่องสิ่งที่เป็นจริงในตนเองว่าพ้นไปจากประสบการณ์การรับรู้อันจำกัด
ของเราเช่นกัน และนี่คือสาเหตุแห่งการเรียกโลกที่เป็นจริงต่างกันไปในแต่ละศาสนา
ความแตกต่างของสิ่งที่เป็นจริงในตัวเองที่มนุษย์ไม่อาจรู้จักกับสิ่งที่มนุษย์รับรู้และ
มีประสบการณ์²³

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²² Ibid., p. 87.

²³ John Hick, Problem of Religious Pluralism,
(Hong Kong : Macmillan, 1985), p. 39. "Further, each

นอกจากนี้เรายังจะเห็นได้อีกว่า อีกยังเชื่อว่าศาสนาคือระบบของ
ความเชื่อประเพณีที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ภาษาของวัฒนธรรม แต่ภาษาศาสตร์
อาจต่างกันไปตามแต่ละวัฒนธรรม ทั้งนี้ภาษาศาสตร์ในแนวคิดของอีกจะบ่งถึงภาวะ
ความเป็นจริงที่เป็นเอกภาวะ โดยที่ภาวะความเป็นจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรับ
รู้ แต่ภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมทางศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถรับรู้และมี
ประสบการณ์ได้

tradition is conscious that the divine Reality exceeds the reach of our earthly speech and thought. It cannot be encompassed in human concepts. It is infinite ,eternal, limitlessly rich beyond scope of our finite conceiving or experiencing. Let us then both avoid the particular names used within the particular tradition and yet use a term which is consonant with the faith of each of them Ultimate Reality, or the Real. Let us next adopt a distinction that is to be found in different forms and with different emphases within each of the great traditions, the distinction between the Real *an sich* (in him/her/itself) and the Real as humanly experienced and thought. In Christian terms this is the distinction between God in God's infinite and eternal self-existent being, 'prior' to and independent of creation, God as related to and known by us as creator redeemer and sanctifier."

2.5 สรุป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า แนวคิดทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของอีกนั้น เป็นแนวคิดพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะ ส่วนเรื่องของการแบ่งแยกภาวะความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏทำให้เกิดปัญหาตามมาคือ

ประการแรก เราขอรับว่าภาษาศาสนาเป็นเพียงความจริงของข้อความโดยไม่จำเป็นต้องบ่งถึงความเป็นจริงสูงสุด จะมีข้อถกเถียงตามมาว่า ภาษาศาสนาจำเป็นต้องบ่งถึงภาวะความเป็นจริงหรือไม่

ประการที่สอง ในการรับปรัชญาของค้ำกัทำให้อีกประสบปัญหาว่า เขาจะอธิบายภาวะความเป็นจริงอย่างไร เพราะตามความคิดของค้ำกั เราไม่อาจรับรู้ภาวะความเป็นจริงได้ เรารับรู้ได้แต่เพียงโลกที่ปรากฏ และอีกประการหนึ่งคือปัญหาการเชื่อมต่อระหว่างภาวะความเป็นจริงกับโลกที่ปรากฏ จะเป็นไปได้ได้อย่างไร นี่ก็นับเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่จะมีต่อทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะของอีก อันจะได้เห็นต่อไปในข้อวิจารณ์ของเวอร์แคมป์

ทั้งนี้ปัญหาทั้งสองประการรวมทั้งทางออกบางประการต่อปัญหาดังกล่าว จะได้เสนอในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย